

IQTISODIYOTNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH

Abdusattorov Sunnatjon Ravshanovich

tel; 88-069-16-76

Termiz Davlat universiteti Iqtisodiy fakulteti 2-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14173785>

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat iqtisodiyotni muntazam o'sishini, va samarali faoliyat yuritishini ta'minlashda amalga oshiradigan chora-tadbirlari va bozor mexanizmlarini samarali ishlashi uchun amalga oshirishi zarur bo'lgan vazifalari bayon etiladi.

Kirish so'zlar: ishsizlik, inflyatsiya, kapital, bozor konyunkturasi, ishlab chiqarishni monopallasuvi, iqtisodiy islohot.

REGULATION OF THE ECONOMY BY THE STATE

Abstract. This article describes the measures that the state takes to ensure the regular growth and efficient functioning of the economy and the tasks it must perform for the effective functioning of market mechanisms.

Key words: unemployment, inflation, capital, market conditions, monopolization of production, economic reform.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ

Аннотация В данной статье описаны меры, которые принимает государство для обеспечения регулярного роста и эффективного функционирования экономики, а также задачи, которые необходимо выполнить для эффективного функционирования рыночных механизмов.

Ключевые слова: безработица, инфляция, капитал, рыночные условия, монополизация производства, экономическая реформа.

Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish ijtimoiy takror ishlab chiqarishning barcha jabhalarini qamrab oladi. Davlat tomonidan tartibga solish, ayniqsa, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda - mulkni, moddiy ishlab chiqarishni, mehnat bozorini va moliya bozorini isloh qilishda zarurdir. Hududlarni rivojlantirish, mintaqaviy va mintaqalararo mutanosibliklarni aniqlash, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini tenglashtirish, hududiy bozorlarni shakllantirishda davlat tomonidan tartibga solishning o'zini nihoyatda muhim.

Tabiiy resurslardan foydalanish va tashqi iqtisodiy aloqalarni tartibga solish zarur. Davlat bozor munosabatlarining asosiy maqsadi — sotsiologlashtirish, aholining moddiy farovonligini oshirishga muvofiq iqtisodiyotni qayta qurish jarayonini tartibga solishi kerak.

Bozordagi muvaffaqiyatsizliklar quyidagi asosiy omillar bilan namoyon bo'ladi; Bozor bir qator tovarlarni ishlab chiqarish yoki iste'mol qilishning to'liq ta'sirini narxda aks ettira olmaydi.

Natijada ijobiy va salbiy nojo'ya ta'sirlar – ayrim tovar va xizmatlarning narxlarda o'z aksini topmaydigan xarajatlari yoki foydalari shakllanadi. Ushbu ta'sirlar xaridor ham, sotuvchi ham bo'lmagan, ya'ni ushbu bozor bitimining bevosita ishtirokchisi bo'lmagan uchinchi shaxslarning manfaatlariga ta'sir qiladi. Salbiy tashqi ta'sir, agar bir iqtisodiy agentning faoliyati boshqalarning xarajatlarini aniqlasa, paydo bo'ladi. Natijada, uchinchi tomonlar qoplanmagan xarajatlarga duchor bo'ladilar, ular to'kilgan xarajatlar deb ataladi. Ulardan eng aniqlari atrof-muhitning ifloslanishi bilan bog'liq.

Misol: Shunday qilib, qog'oz-tsellyuloza zavodining sanoat oqava suvlari oqizilgan taqdirda, suvni to'ldirish xarajatlari suv iste'molchilari, cho'milishchilar va baliqchilar tomonidan qoplanadi. Salbiy tashqi ta'sirlarga misol sifatida metallurgiya zavodi quvurlari chiqindilari, Vnukovodagi samolyot shovqini, yuqori qavatda yashovchi poyabzalchining tungi ishi, qo'shni hududda zaharli kimyoviy moddalardan foydalanish natijasida asalarilarning o'limi, raqs zalini tashkil qilish yoki turar-joy binosi hovlisida avtoturargoh, garaj kooperativlari va mikrorayon markazida yoqilg'i quyish shoxobchalari qurilishi, yo'nalishli taksilarning ko'pligi sababli tirbandlik va h.k.

Bunday vaziyatlarda hukumat tomonidan ortiqcha xarajatlar yoki foyda bilan bog'liq resurslarni oqilona taqsimlash muammosini hal qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni ko'rish zarurati tug'iladi. Ushbu chora-tadbirlar xususiy firmalarning hisob-kitoblariga kutilayotgan tashqi ta'sirlarni majburiy kiritish bilan bog'liq bo'lib, bu ularni o'z qarorlarini sezilarli darajada tuzatishga majbur qiladi.

Ushbu muammoni hal qilish uchun A. Pigou tuzatuvchi soliqlar va subsidiyalardan foydalanishni taklif qildi. Tuzatish solig'i (Pigou solig'i) - salbiy tashqi ta'sirga ega bo'lgan mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarishga soliq. Bu printsipga ko'ra o'rnatiladi: siz chalkashasiz - siz shunchalik ko'p to'laysizki, har doim sizdan keyin tozalashni xohlaydiganlar topiladi; Ishlab chiqarishning haddan tashqari konsentratsiyasi va monopollashuvi. Bozor mexanizmi raqobatga asoslanadi, ammo raqobat jarayonida ba'zi firmalar tabiiy ravishda boshqalar tomonidan o'zlashtiriladi, bu esa ishlab chiqarishning konsentratsiyasiga va uning monopollashuviga olib keladi. Yirik korporatsiyalar va kasaba uyushmalari tovarlar va mehnat bozorini monopoliyaga olib, narxlar va ish haqini qattiq, moslashuvchan va harakatsiz holga keltiradi, ayniqsa pastga tushadi. Shu munosabat bilan, bozorni o'z-o'zini yo'q qilishning oldini olish uchun ko'pincha monopoliyaga aylanib qoladigan davlat oldida raqobatni himoya qilish va iqtisodiyotni monopoliyaga qarshi tartibga solish vazifasi qo'yiladi.

Korxonalarining bozordagi raqobatga zid xatti-harakatlarining oldini olishga iqtisodiy, huquqiy, psixologik ta'sir ko'rsatadi va iste'molchilar huquqlarini himoya qiladi. Ishsizlik va inflyatsiya, makroiqtisodiy beqarorlik.

Bozor mexanizmi milliy iqtisodiyotni yalpi talab va yalpi taklif o'rtasidagi muvozanatga barqaror ravishda olib keladi. Biroq, amalda bunday muvozanat ishlab chiqarish resurslarini to'liq ishlatmaslik yoki umumiy narx darajasining haddan tashqari oshirilganligi sharoitida ham yaxshi o'rnatilishi mumkin. Shuning uchun bozor sharoitlari muntazam ravishda makroiqtisodiy beqarorlikni keltirib chiqaradi. Agar ishsizlikning o'sishi o'sish fazasidan pasayish bosqichiga tabiiy o'tish natijasi bo'lsa, u holda inflyatsiya xuddi tsikliklik qonuniyatlariga bo'ysungan holda qog'oz pullar muomalasining muqarrar hamrohi hisoblanadi. Bozor tizimining ichki beqarorligi davlat tomonidan bozor kon'yunkturasining tsiklik tebranishlarini yumshatishga qaratilgan barqarorlashtirish siyosatini olib borish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Hukumat va markaziy bank kontratsiklik tartibga solishni amalga oshirish orqali bandlik siyosatini va iqtisodiyotni inflyatsiyaga qarshi tartibga solishni navbatma-navbat amalga oshiradilar va shu orqali bozorning bunday yirik muvaffaqiyatsizligini neytrallashtiradilar.

Ijtimoiy adolat muammosiga bozorning befarqligi. Tovarlar, xizmatlar, kapital va mehnat bozorida sub'ektlarning erkin raqobatda ishtirok etishi natijasida olingan har qanday daromad adolatli deb tan olinadi. Shu munosabat bilan, g'oliblarning yuqori daromadlari va raqobat kurashida mag'lub bo'lganlarning (bankrotlar, ishsizlar va boshqalar) past (va ba'zan shunchaki nolga teng) daromadlari bir xil darajada qonuniy deb e'tirof etiladi.

Biroq, bunday taqsimot insoniy ma'noda adolatsizdir, chunki u aholining daromad darajasi bo'yicha haddan tashqari farqlanishini keltirib chiqaradi. Ikkinchisi nafaqat mehnat miqdori va sifatiga, balki nafaqat investitsiya qilingan kapitalga, tadbirkorlik qobiliyatiga, balki omadga, vaziyatlarning tasodifiyligiga, boshlang'ich shartlarining tengsizligiga (masalan, mulk ob'ektlari meros qolishi, qobiliyatlardagi farqlar, olingan ta'lim sifatida) bog'liq bo'ladi. Iqtisodiy tizimni o'zgartirish jarayonida tengsizlik ko'pincha kuchayadi.

Kambag'allikka qarshi kurashning ikkinchi tomoni iqtisodiy o'sishning past (va undan ham salbiy) sur'atlari, aholining haddan tashqari tabaqalanishiga barham berish sharoitida. Jamiyatning turmush darajasi bo'yicha tobora kuchayib borayotgan tabaqalanishi davlatni iqtisodiy sabablarga ko'ra ijtimoiy ziddiyatlarning oldini olish maqsadida muayyan ijtimoiy siyosat olib borishga undaydi, agar hokimiyat bozor iqtisodiyoti sub'ektlari o'rtasidagi ob'ektiv qarama-qarshiliklarga e'tibor bermasa, ular muqarrar bo'lib qoladi. Bozorning mutlaq assosialligiga qarshi turish va turli sabablarga ko'ra raqobatda samarali ishtirok eta olmaydigan va shuning uchun kambag'al bo'lib

qoladigan jamiyat a'zolarini qo'llab-quvvatlash uchun hukumat ularning haddan tashqari tabaqalanishini kamaytirish uchun daromadlar va boyliklarni qayta taqsimlash vazifasini oladi.

Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishning vazifalari quyidagilardan iborat: o'tish davrining dastlabki bosqichida - iqtisodiyotni erkinlashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish; ikkinchi bosqichda – iqtisodiyotni barqarorlashtirish chora-tadbirlari va yakuniy bosqichda – samaradorlikni oshirish, izchil rivojlantirish chora-tadbirlari. Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish o'zaro manfaatlar muvozanatiga olib kelishi, ya'ni bir tomondan, bozor mexanizmlaridan foydalangan holda iqtisodiy islohotlarning samarali borishini ta'minlashi, ikkinchi tomondan, daromadlar va resurslarni taqsimlashda adolatlilikka erishishi kerak.

Tartibga solishning vazifalaridan biri davlat byudjetning daromadlar qismiga daromadlarni ko'paytirish, shuningdek, iqtisodiyotni sarmoya kiritish, qayta qurish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan resurslardan (tabiiy, insoniy, moliyaviy) mohirona foydalanishdir. Shu bilan birga, bozor erkinliklarini saqlab qolish mezoniga amal qilish muhimdir.

Tartibga solishning vazifasi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini, tarmoq, hududiy, hududlararo, shuningdek, maqsadli dasturlarni, investitsiya loyihalarini, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish konsepsiyalarini, yaqin va uzoq muddatli istiqbolga mo'ljallangan prognozlarni ishlab chiqishdan iborat bo'lib, ularda boshqaruvdagi holat ifodalanishi kerak.

Davlat tomonidan tartibga solish davlat hokimiyati organlari, respublika sub'ektlari va mahalliy davlat hokimiyati organlari o'rtasidagi vakolat va javobgarlikni aniq belgilash orqali Respublikamizning barcha hududlarini mustaqil ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning iqtisodiy asoslarini mustahkamlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Bunday tafovut, ayniqsa, tabiiy resurs salohiyatidan foydalanish, iqtisodiyotning bazaviy tarmoqlarini rivojlantirish, harbiy-sanoat kompleksi, transport, tashqi iqtisodiy faoliyat va boshqalarda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, respublika, mintaqaviy va shahar hokimiyatlari o'rtasidagi huquqiy asos va o'zaro hamkorlikni takomillashtirish chora-tadbirlari zarur.

Davlat tomonidan tartibga solishning vazifalari qatoriga byudjet markazlashtirilishi tamoyillari asosida hududlarning moliyaviy mustaqilligini mustahkamlash vazifasi kiradi.

Tartibga solish vazifalari hududlararo tafovutlarni yumshatish, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini tenglashtirish, shuningdek, tabiiy va iqtisodiy sharoiti o'ta og'ir bo'lgan hududlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlashdan iborat. Davlat tomonidan tartibga solish, ayniqsa, ekologik halokat hududlari uchun muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, davlat tomonidan iqtisodiyotni tartibga solish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlash uchun zarurdir.

Bu jarayonda davlatning roli faqatgina tartibga solish bilan cheklanmay, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash va ekologik barqarorlikni saqlashga qaratilgan to'liq strategiyani amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, davlat iqtisodiyotning turli jabhalarida faoliyat olib borish orqali o'z fuqarolarining hayot sifatini oshirish va kelajakdagi barqaror rivojlanishni ta'minlashga harakat qiladi.

REFERENCES

1. Xamdamov. Mikroiqtisodiyot, Abdullaev Iqtisodiyot Nazariyasi; Elektron Kitoblari Linki
[httext=iqtisodiy%20kitoblar%20%2Blinki&lr=10338&missword=1https://yandex.ru/search/?clid=2349134-0&win=671&text=iqtisodiy%20kitoblar%20%2Blinki&lr=10338&missword=1https://library.tdau.uz/uz/books/2325https://library.tdau.uz/uz/books/2322https://library.tdau.uz/uz/books/2323](https://yandex.ru/search/?clid=2349134-0&win=671&text=iqtisodiy%20kitoblar%20%2Blinki&lr=10338&missword=1https://library.tdau.uz/uz/books/2325https://library.tdau.uz/uz/books/2322https://library.tdau.uz/uz/books/2323)
2. <https://yandex.ru/search/?clid=2349134-0&win=671&text=iqtisodiy%20kitoblar%20%2Blinki&lr=10338&missword=1https://library.tdau.uz/uz/books/2325https://library.tdau.uz/uz/books/2322https://library.tdau.uz/uz/books/2323>